

Uloga bizantskih carica Irene i Teodore u ukidanju ikonoklazma

---

Ćurić, Nika

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:336772>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-29**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

Sveučilište u Zadru

Odjel za povijest
Preddiplomski sveučilišni studij povijesti (dvopredmetni)

Nika Ćurić

**Uloga bizantskih carica Irene i Teodore u ukidanju
ikonoklazma**

Završni rad

Zadar, 2018.

Sveučilište u Zadru

Odjel za povijest
Preddiplomski sveučilišni studij povijesti (dvopredmetni)

Uloga bizantskih carica Irene i Teodore u ukidanju
ikonoklazma

Završni rad

Student/ica:

Nika Ćurić

Mentor/ica:

doc. dr. sc. Valentina Šoštarić

Zadar, 2018.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Nika Ćurić**, ovime izjavljujem da je moj **završni** rad pod naslovom **Uloga bizantskih carica Irene i Teodore u ukidanju ikonoklazma** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 13. rujna 2018.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Ikonoklastički pokret	3
2.1. Ishodišta	4
2.2. Pojava ikonoklazma u Bizantskom Carstvu	4
2.3. Akceptiranost ikonoklazma u društvenoj strukturi	6
3. Carica Irena i ikonoklastički pokret.....	9
3.1. Carica Irena 775.-780.	10
3.2. Regentica Irena 780.-787.	11
3.3. Sedmi ekumenski koncil u Niceji 787.	14
4. Carica Teodora i ikonoklastički pokret.....	16
4.1. Carica Teodora 829.-843.	17
4.2. Regentica Teodora - obnova štovanja ikona.....	19
5. Zaključak	21
7. Literatura.....	23
8. Prilozi.....	24

1. Uvod

Primarna uloga bizantskih carica bila je podariti nasljednika caru. Nakon udaje za cara, ona nije bila odmah proglašena caricom, tj. *augustom*, već se krunidba odvijala kasnije, a ponekad bi uslijedila tek nakon što bi rodila muškog nasljednika. Carica je na dvoru imala određenu samostalnost u upravi svog dijela dvora, a važnu ulogu je igrala prilikom raznih svečanih i crkvenih ceremonija. Međutim, carice uglavnom nisu imale pravo miješati se u politička zbivanja na dvoru te, zapravo, nisu imale nikakvu političku moć za vrijeme carevanja svoga supruga. Ukoliko je car preminuo, a njegov nasljednik je bio maloljetan carica je tada, barem teoretski, dobila moć i priliku za upravljanjem.¹ Takvu priliku iskoristile su dvije carice ikonoklastičkog doba Irena (769.-802.) i Teodora (830.-867.).²

Period bizantske povijesti od 730. do 843. godine često se označava kao period ikonoklastičke krize. Car Lav III. (717.-741.) 730. godine sazvaio je silentij³ na kojem je donesena odluka zabrane štovanja ikona i progon svih ikonofila – branitelja ikona. U užem smislu riječi ikone su slike na drvetu ili drugom materijalu s prikazom Krista, Marije ili nekog sveca koje su bile prijenosne i različitih dimenzija. Riječ ikona dolazi od grčke riječi *eikon* i u prijevodu znači slika stoga se ikonoklastička zabrana odnosila na sve prikaze svetih osoba. Progoni ikonofila i uništavanje ikona doživjeli su svoj vrhunac za vrijeme vladavine Konstantina V. (741.-775.), a već za njegova nasljednika Lava IV. (775.-780.) kriza slabi što je rezultiralo povratkom štovanja ikona odlukom Sedmog ekumenskog koncila 787. koji je sazvala carica Irena. No, dolaskom na vlast

---

¹ Opširnije o položaju carica vidi kod: J. Herrin, 2013

² J. Herrin, 2013, str. 176-178.

³ silentij (lat. *silentium* - tišina) - carsko vijeće koje je za vrijeme objave carske volje moralo šutjeti
G. Ostrogorski, 2006, str. 566.

cara Lava V. (813.-820.) sklonog ikonoklazmu 815. godine poništene su sve odluke Sedmog ekumenskog koncila i ponovno je nastupilo vrijeme zabrane štovanja ikona sve do vladavine carice Teodore kad je 843. godine konačno dopušteno prikazivanje svetačkih osoba.⁴

Georgije Ostrogorski bio je povjesničar koji je u području proučavanja povijesti Bizanta doprinio brojnim istraživanjima i knjigama. U općem pregledu povijesti Bizanta, kao i u svim drugim, obuhvaćen je i period ikonoklastičke krize s naglaskom na politička zbivanja vezana uglavnom za muške pojedince.⁵ Međutim u novije vrijeme, kroz drugu polovinu 20. stoljeća, povjesničari proučavaju to razdoblje bizantske povijesti s naglaskom na žensku ulogu u tim zbivanjima što je u starijoj historiografiji često bilo zanemarivano. Judith Herrin je povjesničarka koja proučava povijest žena u Bizantu te njihovu ulogu u razvoju društva, s naglaskom na carice.⁶ Istaknula bih još i Lyndu Garland koja se bavi istom tematikom.⁷

S novim pogledom na već proučenu povijest otvaraju se nova pitanja pa tako i u periodu ikonoklastičke krize što je tema ovog završnog rada. Naime, već je istaknuto da carice, osim u posebnim okolnostima, nisu imale veliku moć i priliku utjecati na događanja u Bizantu. Međutim, carice Irena i Teodora odigrale su važnu ulogu u prekidanju duboke krize bizantskog društva. Ikonoklastička kriza nije bila samo religijski već i državni/politički spor koji je oblikovao Bizantsku unutrašnju i vanjsku politiku više od jednog stoljeća. Na pitanje koliko je činjenica da su bile žene i jedne od rijetkih carica koje su iskusile samostalnu vladavinu stvarno utjecala na ukidanje

---

⁴ G. Ostrogorski, 2006, str. 104-128.

⁵ G. Ostrogorski, 2006, *Povijest Bizanta 324-1453*, Zagreb, 2006.

⁶ J. Herrin, 2001, *Women in Purple*, Princeton, 2001.

J. Herrin, 2013, *Unrivalled Influence: Women and Empire in Byzantium*, Princeton, 2013.

⁷ L. Garland, 2002, *Byzantine Empress; Women and Power in Byzantium 527-1204*, New York, 2002.

ikonoklazma pokušati ću odgovoriti osvrtnjem na period ikonoklazma s naglaskom na vrijeme vladavine Irene i Teodore.

2. Ikonoklastički pokret

U Starom zavjetu Bog se nije prikazao čovjeku i njegov lik nije poznat stoga je prikazivanje Boga i idolopoklonstvo bilo zabranjeno, dok u Novom zavjetu Bog se pokazao kroz Krista. Danas je u katoličkoj i pravoslavnoj crkvi prihvaćeno da je Krist ujedno i božanska osoba i čovjek koji je živio na Zemlji, bio je prisutan među ljudima koji su ga čuli i vidjeli iz čega proizlazi njegov lik ovjekovječen u slikama tj. ikonama. Ikone su s vremenom postale slike s prikazom svete osobe, poglavito u istočnoj crkvi one su sastavni dio liturgije, ali i privatne molitve.⁸ Za mnoge ikone smatralo se ih nije napravila ljudska ruka te da imaju čudotvorne osobine poput ozdravljenja prilikom molitve određenoj ikoni tj. naslikanom svecu. Postavljali su ih u gradovima na istaknuta mjesta radi zaštite, a neki su posjedovali privatne ikone kojima su se molili. Također, vjerovalo se da je Ivan Evanđelist naslikao prvu ikonu Bogorodice s djetetom. Stoga su slikari na istoku slijedili tu ikonografiju prije i poslije ikonoklastičke krize koja je za razliku od one na zapadu naglašavala svetost ikone i prikazanog. U vremenu nakon Justinijana ikone su dobivale sve više na važnosti unutar liturgije i svakodnevnog života u Bizantu i postale veza između ovozemaljskog i onozemaljskog svijeta. Andre Grabar je istaknuo da se iz izvora može iščitati da su ikone potkraj šestog stoljeća zamijenile štovanje relikvija jer su bile puno dostupnije.⁹

---

⁸ T. Odošić, 2007, str. 291.

⁹ J. Snyder, 1989, str. 127.

2.1. Ishodišta

Katoličku crkvu su od ranog kršćanstva pa i kasnije pogađale krize potaknute različitim vjerskim naucima. Među njima bio je i monofizitizam čiji je začetnik bio Eutih u 5. stoljeću, a prema njegovom učenju Krist ima samo božansku narav. To je učenje osuđeno na Kalcedonskom koncilu 451. godine, no ono se nastavilo prakticirati na području istočnog dijela Bizanta poglavito u Egiptu i Siriji.¹⁰ Upravo na tom području carstva ikonoklazam je imao najviše pristalica zbog svoje duge tradicije monofizitstva koji je nijekao Kristovu ljudsku narav, a tako i njegov prikaz.¹¹ Za vrijeme cara Filipika Bardana (711-713) naslućuju se prvi znaci ikonoklastičke krize. Budući da je bio armenskog porijekla vjerojatno je bio naklonjen monofizitstvu, a otvoreno je podupirao monoteletizam, učenje da je Krist imao jednu volju u tijelu koja nije odijeljena od božanske.¹² Upravo zbog toga je uništio prikaz Šestog ekumenskog koncila iz carske palače u Carigradu na kojem je bio osuđen monoteletizam. Papa Konstantin I. zabranio je korištenje imena heretičkog cara pri datiraju ili molitvi, a novac s njegovim likom se prestao kovati dok su u crkvi sv. Petra postavljeni prikazi svih šest koncila. Zbog njegove kratke vladavine monoteletizam se nije dugo održao, ali je ovo prvi put da je slika postala dio političkog sukoba, u ovom slučaju s papom.¹³

2.2. Pojava ikonoklazma u Bizantskom Carstvu

Osim monofizitstva, još je nekoliko stavova bilo preneseno iz istočnog dijela Bizanta koji su raspirili vjerske kontroverze. Naime, car koji je započeo ikonoklastičku krizu, Lav III., bio je strateg teme Anatolika. Državnim udarom stupio je na vlast 717. godine. Iste te godine Arapi su opkolili Carigrad, no Bizant se uspio obraniti. Istočne

---

¹⁰ G. Ostrogorski, 2006, str. 551.

¹¹ G. Ostrogorski, 2006, str. 94.

¹² G. Ostrogorski, 2006, str. 552.

¹³ G. Ostrogorski, 2006, str. 89-90.

teme poput one kojom je upravljao Lav III. su zbog čestog kontakta s Arapima poprimile utjecaj arapske kulture. U islamskoj religiji zabranjeno je prikazivati ljudski lik u umjetnosti. G. Ostrogorski u tome vidi utjecaj na Lava III. koji ga je potaknuo na odluku da se zabrani štovanje ikona u Bizantu. Taj je car još za života dobio nadimak: *sarakenofront* – onaj koji saracenski misli. Izravan uzrok odluke cara Lava III. da 726. otvoreno istupi protiv ikona bio je potres koji je on protumačio kao Božji gnjev zbog štovanja ikona. Uklanjanjem Kristove slike s brončanih vrata palače došao je u sukob s papom Grgurom II. (715.-731.). Međutim, i u samom Bizantu postojala je jaka struja ikonodula predvođena teologom Ivanom Damaščaninom.¹⁴ Car je nastojao pridobiti papu i patrijarha Germana da prihvate njegove ideje o zabrani štovanja ikona, no pregovori su propali. Stoga je Lav III. naredio potpuno uništavanje ikona i njihovu zabranu 17. siječnja 730. odlukom silentija prema carevom ediktu,¹⁵ a budući da je patrijarh German odbio potpisati smijenjen je.¹⁶ Također vladavinu Lava III. obilježili su i stalni ratovi s Arapima zbog čega je reorganizirao vojsku i tematski sustav. Ikonoklazam se uklopio u njegovu ideju da car nije samo svjetovni već i crkveni vođa te je o snazi vjere ovisio i ishod rata.¹⁷

Ikonoklastički sukob s papom oslabio je politički utjecaj Bizanta u srednjoj i sjevernoj Italiji. Papa Grgur III. (731.-741.) osudio je ikonoklazam, a sukob je iz vjerskog prešao u politički nakon što je papa zatvorio bizantske legatske. Za vrijeme vladavine Konstantina V. Langobardi prodiru sve dublje u Italiju, a 751. osvajanjem

---

¹⁴ Ivan Damaščanin bio je monah samostana sv. Sabe u Jeruzalemu, napisao je tri govora o obrani slika u kojima obrazlaže da je slika simbol i posrednička spona, a ne predmet idolatrije.

G. Ostrogorski, 2006, str. 96.

¹⁵ edikt (lat. *edictum* – proglas, naredba) – izdavalu su ih samo carevi i imali su zakonsku snagu

G. Ostrogorski, 2006, str. 526.

¹⁶ G. Ostrogorski, 2006, str. 94-96.

¹⁷ M. F. Azuepy, 2008, str. 265.

Ravenne ruše Ravenatski egzarchat. Osim gubitka posljednjeg uporišta na sjeveru Italije posljedica toga bilo je i okretanje Rima prema zapadu. Naime, papa Stjepan II. (752.-757.) se sastao s Pipinom Malim 754. te je tako stupio u savez s Franačkim Kraljevstvom i osnovao rimsku crkvenu državu. Provincije Kalabrija, Sicilija i Ilirik bile su od 754. podvrgnute carigradskoj patrijaršiji i postale posljednja uporišta Bizanta na zapadu. Konstantin V. od svih ikonoklastičkih careva najžustrije je zagovarao ikonoklazam. Nakon stupanja na vlast započeo je pripreme za ikonoklastički koncil koji se održao 10. veljače 754. godine u carskoj palači Hijereji na maloazijskoj obali Carigrada. Postavio je ikonoklastičke biskupe u starim i novoosnovanim biskupijama, protjerivao je i zatvarao ikonodule, a u literarnim spisima uvelike se približavao monofizitstvu zagovarajući samo Kristovu božansku narav. Koncilu je prisustvovalo 338 biskupa i svi su prihvatili odredbe kojima se u potpunosti zabranjuje štovanje slika s prikazom svetaca.¹⁸ Uništavanje svetačkih prikaza najočitije je bilo na velikim mozaicima koji su ispunjavali bizantske crkve. Prikaz sveca zamijenjen je s prikazom križa (slika 1), a jedan od rijetkih takvih mozaika sačuvan je u crkvi Hagia Irene u Carigradu. U drugim crkvama poput Hagia Sofie u Carigradu 867. godine na mjestu ikonoklastičkog križa postavljen je mozaik s prikazom Bogorodice (slika 2) s natpisom: „Slike koje su odavde skinuli varalice, ponovno su ih postavili pobožni carevi.“¹⁹

2.3. Akceptiranost ikonoklazma u društvenoj strukturi

Koliku je podršku ikonoklazam imao u Bizantu pokazuje nekoliko događaja. Carstvo je bilo podijeljeno na pokrajine koje su podržavale ikonoklastičke careve te one koje su podržavale povratak štovanja ikona. Primjerice, godinu dana nakon što je Konstantin V. stupio na vlast, komes teme Opiskij (Karta 1) Artabazd oteo je prijestolje

---

¹⁸ G. Ostrogorski, 2006., str. 100-102.

¹⁹ J. Snyder, 1989, str. 129. prijevod citata: Nika Ćurić

caru te su ga ubrzo prihvatili svi visoki dužnosnici u Carigradu, a on se opredijelio za ikonodulstvo. Osim njegove teme Opiskij i Armenijaka, podržavala ga je i tema Trakija u kojoj je bilo najveće uporište ikonodula. Sukladno tome, ikonoklastičke istočne teme Anatolika i Trakezijaca podržale su Konstantina V. G. Ostrogorski navodi da budući da su teme Opiskij i Armenijaka bile sklone ikonoklazmu vjerojatno nisu u potpunosti podržale Artabazda. Zbog toga ga je Konstantin V. s lakoćom pobijedio i vratio prijestolje.²⁰ Ponovnim dolaskom na vlast započela je njegova borba za ikonoklazam zbog čega je 766. godine zahtijevao od svojih podanika da polože zakletvu da neće štovati ikone.²¹ Međutim, iako su se zakleli, velik broj dužnosnika nastavio je potajice prakticirati štovanje ikona zbog čega je car smaknuo čak devetnaest viših činovnika među kojima su bili i stratezi tema.²² Ove činjenice su pokazatelji da je ikonoklazam bio nametnut odozgo te da je bio prihvaćen pod prisilom ili pod utjecajem stoljećima duge tradicije monofizitstva u istočnim provincijama. No, nisu svi slojevi društva prihvatili careve odluke, a monaštvo je postalo glavni nositelj ikonodulskih ideja zbog čega su bili pod najvećim udarom represivnih mjera. Pred njima je stavljen izbor : „...ili će skinuti monašku halju i oženiti se ili će biti oslijepljeni i prognani.“²³ Upravo su monasi najčešće oslikavali ikone te je tu tradiciju bilo teško za iskorijeniti, zbog progona odlaze uglavnom na Siciliju gdje će nastaviti tu tradiciju.²⁴

U biografiji sv. Stjepana koju je napisao đakon carigradske Hagia Sofie Stjepan 809. godine,²⁵ opisan je događaj skidanja Kristove slike s brončanih vrata naređenjem Lava III. Prema opisu iz okupljene mase jedna žena je prva napala i ubila čovjeka koji

---

²⁰ G. Ostrogorski, 2006, str. 97.

²¹ M. F. Azeupy, 2008, str. 277.

²² G. Ostrogorski, 2006, str. 103.

²³ G. Ostrogorski, 2006, str. 103.

²⁴ G. Ostrogorski, 2006, str. 103.

²⁵ L. Brubaker, J. Haldon, 2001, 226.

je skidao sliku.²⁶ Postoji li jača veza između žena i ikona nego kod muškaraca? U to vrijeme žene su bile ograničene na dva izbora: brak ili zaređenje. Od dvanaeste godine žene su stupale u ugovorene brakove. One nisu imale nikakvu slobodu, njihov zadatak bio je roditi djecu, odgojiti ih i pružiti im osnovno obrazovanje.²⁷ U potpunosti su bile ograničene na privatnu sferu doma. Tek nakon što su postale udovice mogle su se posvetiti javnim poslovima, poput pomaganja siromašnim.²⁸ U crkvenoj hijerarhiji žene nisu bile zastupljene zbog čega je štovanje ikona bio poseban način iskazivanja njihove pobožnosti. Ikone su bile sastavni dio svakog bogatijeg doma. Siromašnije žene bi odlazile u crkve u kojima su bez posredstva svećenika ili nekog drugog muškarca mogle moliti. U izvorima iz ikonoklastičkog razdoblja, može se iščitati niz primjera žena koje su na razne načine pomagale ikonodulima.²⁹ Primjerice, dok je sv. Stjepan bio zatočen zbog štovanja ikona, žena tamničara je njemu i drugim zatvorenicima dala svoje skrivene ikone kako bi mogli obaviti obred.³⁰

Istaknuto mjesto u ženskom štovanju imale su ikone s Bogorodicom. Nakon Koncila u Efezu 431. godine kult Marije je sve više rastao. Upravo zato što je život žene bio ograničen na obitelj Marija je bila primjer dobre, uzorne žene i majke. Već je spomenuto da se ikonama pridavala moć različitih čuda, u slučaju ikona s prikazom Marije, njima su se molile žene koje su nisu mogle zanijeti dijete.³¹ Konačno, žene su bile zadužene za obrazovanje djece te su ikone bile način na koji se djecu podučavalo o

---

²⁶ J. Herrin, 2013, str. 63.

²⁷ J. Herrin, 2013, str. 140-142.

²⁸ J. Herrin, 2013, str. 143.

²⁹ J. Herrin, 2013, str. 61-66.

³⁰ J. Herrin, 2013, str. 64.

³¹ J. Herrin, 2013, str. 139

raznim svecima.³² Na taj način su žene prenosile običaj štovanja ikona na djecu i za vrijeme ikonoklastičkog perioda iako su ikone bile zabranjene tradicija je preživjela.

3. Carica Irena i ikonoklastički pokret

Konstantin V. (741.-775.) je tijekom svoje vladavine želio područje Helade staviti pod veću kontrolu Carigrada. Vjerojatno je to razlog zbog kojeg je za ženu svog sina Lava izabrao anonimnu Irenu iz Atene. Irena se prvi put spominje u izvorima koji opisuju njezin dolazak u Carigrad 769. godine, a o njezinoj obitelji ne znamo gotovo ništa. Potječe iz obitelji Sarantpechos koja je sigurno imala određenu važnost i moć u Ateni i okolici, no s obzirom da se obitelji ne pridaje važnost u izvorima toga vremena možemo zaključiti da u širem kontekstu Carstva nisu imali veliku ulogu.³³ Međutim, postojalo je nekoliko kriterija koje je svaka buduća carica morala ispuniti. Vanjska ljepota bila je bitna, zatim da je vrlo pobožna, skromna, čovjekoljubiva i djevica.³⁴ Naime, sve carice bile su arhetip modela uzorne žene u koji će se ugledati svaka bizantska žena. Također, za Konstantina V. vrlo je važno bilo da supruga njegovog sina potječe iz obitelji koja podržava njegovu ikonoklastičku politiku. Ženidbom sina za ženu koja potječe iz ikonoklastičke obitelji koja ima određenog utjecaja u Heladi Konstantin V. je ojačao povezanost te pokrajine s glavnim gradom. Kad je Irena stigla u Carigrad 769. godine Lav je imao devetnaest godina, no Ireninu točnu dob ne znamo, no zasigurno je imala minimalno četrnaest ili petnaest godina.³⁵

Irena je vjerojatno prije dolaska u Carigrad primila osnovno obrazovanje od svoje majke, budući da je takav bio običaj. Nakon dolaska u Carigrad Irena je šest

---

³² J. Herrin, 2013, str. 152

³³ J. Herrin, 2001, str. 51-55.

³⁴ L. L. White, 2003, str. 57. i 60.

³⁵ J. Herrin, 2001., str. 57.

tjedana primala poduku o ceremoniji krunjenja i vjenčanja koje će uslijediti. Tijekom tih ceremonija uloga kraljica bila je strogo propisana. Morala je šutjeti cijelo vrijeme. Prvo se odvijala ceremonija krunjenja kojoj je prisustvovao car Konstantin V. sa svojim sinom Lavom te patrijarh, a potom se nova carica predstavljala senatu, vojsci i narodu. Nakon što je okrunjena odlazi u crkvu Sv. Stjepana, u palaču Daphne, gdje se odvijala ceremonija vjenčanja za budućeg cara Lava IV.³⁶ Nakon toga Irena je u palači dobila svoje odaje. One koje su bile rezervirane za caricu dodijeljene su joj tek nakon što je Lav IV. postao car. Do tad je njezina glavna dužnost bila podariti nasljednika što se dogodilo 14. siječnja 771. godine kad je Irena rodila svoje prvo i posljednje dijete: Konstantina.³⁷

3.1. Carica Irena 775.-780.

Konstantin V. je preminuo 775. godine te je njegov sin postao car Lav IV. (775.-780.). Druga žena Konstantina V., Eudokija, tada je prepustila Ireni caričine odaje. Također, na svim dvorskim ceremonijama imala je središnje mjesto uz svog muža i sina. Prethodno je navedeno da se carice nisu miješale u politička događanja na dvoru te da zapravo nisu imale nikakvu moć, međutim iz jednog događaja možemo uvidjeti važnost Irene na bizantskom dvoru. Naime, neosporna je uloga Irene u dogovaranju braka između bugarskog kana Teleriga i njezine rođakinje. Na taj su se način učvrstile bizantsko-bugarske veze.³⁸

Lav IV. je, kao i njegov otac, podupirao ikonoklastičke odredbe, no za razliku od Konstantina V. nije ih toliko oštro zagovarao. Ne samo da su prestali progoni monaha, već su se pojedinci koji su prognani za vrijeme njegova oca mogli vratiti u Carigrad.

---

³⁶ J. Herrin, 2001, str. 59-62.

³⁷ J. Herrin, 2001, str. 65.

³⁸ J. Herrin, 2001, str. 70.

Međutim kad je Lav IV. saznao da pojedinci na dvoru potajno štiju ikone dao ih je kazniti. Prema jednoj verziji te priče napisanoj u dvanaestom stoljeću Irena je također sudjelovala u štovanju ikona:

„U sred tjedna za vrijeme Korizme on (Lav IV.) pronašao je ispod jastuk svoje žene Irene dvije ikone. Vidjevši ih, istražio je i otkrio da su ih *papias* palače i neki drugi *primacerii* donijeli. Dao ih je mučiti i kazniti. Što se tiče njegove žene Irene, oštro ju je ukorio rekavši joj „Je li ovo za što si se zaklela mom ocu caru na strašne i čiste misterije naše vjere?“ Tvrдила je da ih (ikone) nikad nije vidjela. Odbio ju je i nikad više nije imao bračne odnose s njom.“³⁹

Prema ovoj predaji Irena je bila skriveni ikonofil, međutim nigdje u suvremenim izvorima nema indikacija da je štovala ikone, već je ovo dodatak kasnijih autora nastao kao dio propagande kojom se nastojalo ocrniti ikonoklastičke vladare. To možemo i uvidjeti iz posljednje rečenice u kojoj stoji da je Lav IV. tad odlučio za kaznu prekinuti bračne odnose s ženom. Time je autor želio objasniti činjenicu da je Irena rodila samo jedno dijete, što je bilo sasvim neobično, jer su carevi nastojali imati više djece u slučaju da se prvom djetetu, budućem prijestolonasljedniku, nešto dogodi. Veća je vjerojatnost da Irena nakon prvog porođaja nije mogla opet zatrudnjeti.⁴⁰

3.2. Regentica Irena 780.-787.

Vladavina Lava IV. kratko je trajala, svega pet godina, do 780. godine. Njegov nasljednik Konstantin VI. imao je tad samo devet godina. Prema bizantskim običajima u takvim slučajevima regentstvo preuzima majka jer se vjerovalo da će ona djelovati najviše u interesu svog djeteta. Stoga je Irena 780. godine postala regentica Konstantina V. što je trebalo trajati dok ne napuni šesnaest godina kad je sposoban za samostalnu

---

³⁹ L. Garland, 2002, str. 75. prijevod: Nika Ćurić

⁴⁰ J. Herrin, 2001, str. 73.

vladavinu. Prema predaji, Lav IV. umro je zbog toga što je često nosio tešku krunu iz Hagia Sofie zbog koje je zadobio ozljede, a potom i infekciju od koje je umro.⁴¹ Zanimljivo je kako je jedan od prvih javnih činova Irene kao regentice bila ceremonija vraćanja krune u Hagia Sofiu. Netom prije, Lavova četvorica braće su urotom pokušali svrgnuti Irena. Ona ih je prisilila da se zarede i kao monasi svjedoče ceremoniji vraćanja krune. Osim njih četvorice i drugi dvorjani su smatrali da je Irena nesposobna voditi Bizant zbog čega su podržali braću.⁴² Irena je nakon urote na važna mjesta postavila sebi odane eunuhe, a sve one koji su podržali urotu je maknula s dvora.⁴³ Sasvim je uobičajeno da carice visoke pozicije daju eunusima, jer za vrijeme dok je car živ carice su bile zatvorene u svojim odajama i bile su okružene eunusima. Također, carica nije mogla upravljati vojskom stoga ih je postavljala na visoke vojne pozicije. Jedan od najprivrženijih Ireninih eunuha bio je Staurikije. Irena je odmah na početku vladavine 781. godine doživjela veliki neuspjeh kad se u mirovnim pregovorima s Arapima obvezala na plaćanje velikog tributa, a Staurikije je bio jedan od zapovjednika koji su zarobljeni. Iako je ovim pokazao vojnu nesposobnost, Irena ga je odučila poslati na pohod protiv Slavena u Trakiju. Izvojevao je pobjedu, a Irena mu je priredila svečani doček na Hipodromu, inače rezerviran za velike ratne pobjednike. No, Irena je ovdje još jednom posegnula za javnim pokazivanjem i na taj način pokušala učvrstiti vlast i pridobiti narod. Drugi vrlo važan i utjecajan eunuh bio je Aecije. Međutim, pitanje je koliko su zapravo eunusi imali utjecaja na samu caricu. Oni su htjeli učvrstiti svoj položaj, pa je tako Aecije zagovarao da Irena usvoji njegova rođaka koji bi ju naslijedio

---

⁴¹ J. Herrin, 2001, str. 75.

⁴² J. Herrin, 2001, str. 75-78.

⁴³ eunuh (grč. evnoúchos– uškopljenik) komornik na bizantskom dvoru.

Hrvatska enciklopedija, 2001, str. 539.

na tronu.⁴⁴ Staurikije je pak imao vrlo čvrst položaj o čemu svjedoči događaj kad je Konstantin VI. s dvadeset godina planirao urotu protiv njega, a ne protiv Irene kako bi preuzeo prijestolje.⁴⁵

Nakon što se na dvoru okružila odanim ljudima Irena je nastojala učvrstiti svoju vlast tako što je promijenila smjer politike svojih prethodnika. Promjenom politike nastojala je pokazati svoju sposobnost, ali i različitost od prethodnika i tako pridobiti podršku. Naime, ona je odlučila 781. godine povezati se s rastućim Franačkim Carstvom na Zapadu zarukama sina Konstantina za Rotrudu, kćer Karla Velikog. Zarukama je htjela uspostaviti dobre odnose i tako zaustaviti daljnje širenje Franaka u Italiji.⁴⁶ Također je zbog tog cilja bilo potrebno ponovno uspostaviti vezu sa Zapadnom crkvom. Ovo je bio prvi korak Irene prema ukidanju ikonoklazma. Za Irenu nemamo nikakvih dokaza da je namjeravala ukinuti ikonoklazam sve dok nije tu ideju počela zastupati nakon što se patrijarh Pavao razbolio i otišao u samostan. Tamo ga je Irena posjetila, a on joj je rekao kako nije htio biti patrijarh te da vjeruje u ikone. Nakon toga je Irena poslala Senat da sasluša Pavla i njegove argumente za sazivanje koncila koji bi obnovio štovanje ikona.⁴⁷ Pavao je preminuo, a Irena je izbor novog patrijarha 784. godine Tarazija prikazala kao da ga je odabrao narod. Sazvala ih je u palaču Magnaura na izbor, a zapravo je to bio njezin dotadašnji tajnik i unaprijed njezin odabrani patrijarh.⁴⁸

---

⁴⁴ J. Herrin, 2013, str. 200.

⁴⁵ J. Herrin, 2001, str. 111-112.

⁴⁶ J. Herrin, 2001, str. 78-79.

⁴⁷ J. Herrin, 2001, str. 83.

⁴⁸ G. Ostrogorski, 2006, str. 105.

3.3. Sedmi ekumenski koncil u Niceji 787.

Tarazije je poslao pismo papi Hadrijanu I. (772.-795.) s naznakom da će se vratiti štovanje ikona u Bizantu. Stoga ga je papa prihvatio za patrijarha, ali je kritizirao promaknuće službenika na najvišu vjersku poziciju u Bizantu. Započele su pripreme za novi koncil, a patrijarsi koji su bili unutar arapskog teritorija zbog primirja koje je Irena uspostavila također su pozvani. Koncil je započeo 786. u crkvi Sv. Apostola u Carigradu, no Irena i Tarazije su olako odbacili mogućnost ikonoklastičke opozicije. Brojni ikonoklastički biskupi su se protivili ovom koncilu, no vojska je presudila zatvaranju koncila. Velik je dio vojske bio još uvijek odan Konstantinu V. koji je ostao zapamćen po svojim ratnim podvizima, a ključnu ulogu odigrali su pripadnici *tagmate* – profesionalne trupe za zaštitu cara koju je zasnovao Konstantin V. Zaprijetili su da će ubiti patrijarha ako se koncil održi. Carica se povukla u palaču, a ikonoklastički biskupi vikali su *Nika!* – Pobjeda!⁴⁹

Irena je увидjela da nema podršku vojske istočnih tema te ih je poslala na uobičajeno mjesto za okupljanje vojske prije pohoda na Arape Malagnu. No, umjesto da odlaska u pohod su ih razoružali i raspustili. U međuvremenu su vojske iz tema Trakije i Bitinije dovedene da brane Carigrad.⁵⁰ Carica je ovime osigurala održavanje koncila bez pobune vojske, no sad je odlučeno da će se koncil održati u Niceji. Ponovno su pozvani svi biskupi, ali ovaj put i velik broj monaha, kako bi se ojačala ikonofilska strana. Irena i Konstantin nisu prisustvovali već ih je predstavljao eunuh Niketa Monomah. Koncil je započeo 24. rujna te je trajao do 13. listopada 787. godine. Tijekom održavanja koncila Tarazije i ostali ikonofili su svoje argumente najviše temeljili na pričama o svecima i čudotvornoj strani ikona, a manje na teološkim

---

⁴⁹ J. Herrin, 2001, str. 86.

⁵⁰ L. Garland, 2002, str. 79.

raspravama. Nasuprot toga ikonoklasti su svoje argumente temeljili na različitim spisima čije su dijelove izvadili iz konteksta.⁵¹ No, rasprava o ikonama je bila samo kratka tema koncila. Više se raspravljalo o tome što učiniti s ikonoklastima odnosno treba li ih kazniti, ako da kako. Veliku ulogu u ovome odigrali su brojni monasi koji su zbog svog ikonofilstva proživjeli teške muke i htjeli su sad to za ikonoklaste. Međutim, monasi nisu mogli sudjelovati u potpisivanju zaključaka sinoda što se odvijalo u palači Magnaura u Konstantinopolu. Irena je preuzela sve zasluge za vraćanje ikona. Čak se i potpisala prije svog sina što nije bila uobičajena praksa jer je ona samo regentica. Također, od tad Irena i Konstantin su predstavljani kao novi Konstantin I. i Helena zbog povlačenja paralele između Prvog ekumenskog koncila održanog u Niceji za vrijeme Konstantina I.⁵²

Iz zaključaka koncila održanog 754. godine, kojim su zabranjene ikone, odmah na početku se naglašava da je Krist sišao na zemlju kako bi nas spasio od demona i obožavanja idola:

„Sotona je obmanuo ljude, stoga su oni obožavali to stvorenje umjesto Stvoritelja. Mojsijev zakon i proroci su zajedno nastojali poništiti tu propast: kako bi spasili u potpunosti čovječanstvo. Bog je poslao svog Sina, koji nas je odvratio od pogreške i štovanja idola te nas naučio štovati Boga u duhu i istini“⁵³

Nasuprot tome odmah na početku zaključaka koncila 787. godine naglašava se da je Krist svojim dolaskom i inkarnacijom opravdao korištenje ikona:

„Kako bi smo našu konfesiju učinili kratkom, održat ćemo nepromijenjene sve predane crkvene tradicije, bilo pismene ili usmene, od kojih je jedna stvaranje slikovnih prikaza, prihvatljiva za povijest propovijedanja Evanđelja, tradicija

---

⁵¹ J. Herrin, 2002, str. 89.

⁵² J. Herrin, 2001, str. 88-89.

⁵³ <https://sourcebooks.fordham.edu/source/icono-cncl754.asp> 2.8. 2018 prijevod: Nika Ćurić

korisna u brojnim aspektima, ali pogotovo u ovoj, tako da inkarnacija Božje Riječi je prikazana nadalje kao stvarna a ni malo fantastična, jer one imaju zajedničke indikacije i bez sumnje zajednička značenja.⁵⁴

No, veći dio zaključaka oba koncila je zapravo usmjeren prema proklinjanju svih koji su ikonofili (754.) tj. ikonoklasti (787.). Dakle, možemo uvidjeti i prema zaključcima sabora da je manje pažnja obraćena na teološka pitanja vezana za korištenja ikona.

Konstantin VI. za vrijeme trajanja koncila već je bio dovoljno star da preuzme vlast, no Irena se uspjela održati sve do 890. godine. Potom je uslijedila samostalna vladavina Konstantina VI. do 897. godine kad ga je Irena svrgnula, oslijepila i proglasila sebe caricom. Vladala je pet godina, izdavala je zlatni novac sa svojim likom na obje strane, a u pravnim dokumentima nosila je titulu *basileus* – rezerviranu za muške vladare.⁵⁵ Tema ovog završnog rada nije period njezine samostalne vladavine, ali činjenica da je bila prva žena koja je u tome uspjela govori o njezinoj moći i podršci koju je imala.

4. Carica Teodora i ikonoklastički pokret

Razdoblje štovanja ikona trajalo je do 815. godine, a vrhunac je doživjelo za vrijeme vladavine cara Mihaela I. Rangabe (811.-813.) pod utjecajem jednog od najistaknutijih ikonodula tog doba Teodora Studitskog. No, državnim je udarom na vlast došao car istočnog porijekla Lav V. Armenac (813.-820.). Neuspješne vojne pohode svojih prethodnika Lav V. je kao i prvi ikonoklastički car Lav III. pripisao štovanju ikona. Odgajan na „ikonoklastičkom istoku“ vjerovao je da će vraćanjem ikonoklazma okrenuti sreću Bizanta u vojnim pohodima. Najutjecajniji ikonoklast tog doba Ivan Gramatičar dobio je zadatak da prikupi teološke spise koji idu u prilog ikonoklazmu kao

---

⁵⁴ <https://sourcebooks.fordham.edu/source/nicea2-dec.asp> 2.8.2018

⁵⁵ G. Ostrogorski, 2006, str. 107-108.

podloga za sinodu koja će poništiti odredbe Sedmog ekumenskog koncila. Patrijarh Nikefor usprotivio se i car ga je po običaju zamijenio sebi odanim dvorjaninom Teodotom Melisenom. Sinodom u Hagia Sofiji vraćene su odredbe ikonoklastičkog koncila Konstantina V. iz 754. godine. Njegov nasljednik Mihael II. (820.-829.) imao je suzdržan stav oko pitanja ikona, no odgoj svog sina Teofila (829.-842.) povjerio je Ivanu Gramatičaru. Teofil je izrastao u vrlo učenog čovjeka fasciniranog arapskom kulturom i žestokog ikonoklasta. Ponovno su započeli progoni, a za njegov lik su vezane brojne legende o okrutnom kažnjavanju ikonodula.⁵⁶ Međutim, u 9. stoljeću ikonoklazam je bio ograničen na zidine glavnog grada, a i potpora je uglavnom proizlazila iz slijeđenja službene politike cara te kao u slučaju logoteta Teoktista, nakon smrti cara, vrlo brzo ikonodulstvo se otvoreno zagovaralo.⁵⁷

4.1. Carica Teodora 829.-843.

Prema običaju koji je pokrenula carica Irena, majka Teofila organizirala je odabir mladenke za sina tako što je poslala izaslanike širom Carstva da izaberu i dovedu najprikladnije djevojke za to prestižno mjesto. Prema izvorima Teofil je dobio od majke zlatnu jabuku koju je trebao dati svojoj odabranici, a to je bila Teodora.⁵⁸ Odrasla je u pokrajini Paflagoniji u Maloj Aziji, no o njezinoj obitelji se ne zna mnogo. Otac Marinos je imao vojnu karijeru, ali je umro do 830. godine te je njezina majka Florina (preimenovala se kasnije u kršćansko ime Teoktista) odgojila šestero djece. Postoje indicacije da se obitelj bavila trgovinom, a ujak Manuel je čak bio strateg pet provincija u Maloj Aziji od 819. do 820. godine. Prema izvorima njezina je obitelj bila ikonodulska za vrijeme službene politike ikonoklazma od 815. godine. S obzirom da su

---

⁵⁶ G. Ostrogorski, 2006, str. 10

⁵⁷ J. Herrin, 2001, str. 196

⁵⁸ J. Herrin, 2001, str. 190.

izvori kasnije dodavali brojne priče kako bi se stvorila slika pravovjerne Teodore od malena ne možemo biti sigurni u to.⁵⁹ Kao i za Irenu tako i za Teodoru postoje brojne legende o njezinom tajnom štovanju slika za vrijeme života njihovih muževa ikonoklasta. Navodno je Teodora svoje kćeri slala u posjete baki Eufrosini kako bi ih podučila štovanju slika, o čemu je Teofil slučajno saznao od najmlađe kćeri. Također i Teodora je štovala ikone u tajnosti dok ju jednom prilikom nije slučajno vidjela careva dvorska luda, a ona se opravdala rekavši da je on vidio odraz u ogledalu nje i sluškinja.⁶⁰

Spomenuto je da se Teodorina obitelj možda u Paflagoniji bavila trgovinom. Tome u prilog ide i priča kako je Teofil dao spaliti trgovački brod sa svim teretom kad je saznao da pripada njegovoj ženi. Bavljenje trgovinom nije bilo dostojno za carsku obitelj, no iz ovog možemo uvidjeti, ako je priča istinita, Teodorino poduzetništvo, ali i određeno protivljenje suprugu i samostalnost u donošenju odluka.⁶¹ To dolazi do izražaja kod priča o njezinom pomaganju ikonodula. Na primjer pomogla je slikaru ikona Lazarusu kojeg je zatočio car.⁶² Teodora je također prisustvovala raznim diplomatskim sastancima Teofila sa strancima o čemu svjedoči izvješće jednog Arapa koji je ostao zapanjen njezinom ljepotom i raskošnom odjećom.⁶³

Car Teofil na svojoj samrti 842. godine odredio je da će uz Teodoru regenti maloljetnog Mihaela III. biti logotet Teoktist, Teodorin brat Barda i ujak Manuel. Teofil je s Teoktistom, Maunelom i Bardom htio osigurati mušku podršku Teodori, poglavito za vojna pitanja. Prema nekim izvorima Manuel je umro već 838. godine, a između

---

⁵⁹ J. Herrin, 2001, str. 187.-189.

⁶⁰ L. Garland, 2002, str. 99-100.

⁶¹ J. Herrin, 2001, str. 192.

⁶² L. Garland, 2002, str. 100.

⁶³ J. Herrin, 2001, str. 200.

Barde i Teoktista došlo do borbe za naklonost carice koju je osvojio Teoktist nakon što je protjerao Bardu.⁶⁴ Teoktist je tad postao osoba na koju se Teodora najviše oslanjala, te je teško u izvorima razlučiti koliko je zapravo ona sama odlučivala. U vojnim pohodima tijekom cijelog regentstva nije bilo većih pobjeda. Odluka Teodore da udalji braću Bardu i Petronasa nije bila dobra jer su se oni pokazali kao izvrsni vojskovođe za vrijeme samostalne vladavine Mihaela III.⁶⁵

4.2. Regentica Teodora - obnova štovanja ikona

Osim priča koje stvaraju legendu pravovjerne Teodore od malena, ona, zapravo, i nakon što je postala regentica nije odmah počela otvoreno zagovarati ikonoklazam. Prvo je pustila sve zatvorenike ikonodule koje je zarobio njezin muž Teofil. Za razliku od vremena carice Irene, vojska više nije predstavljala problem i moguć izvor pobune jer već dugo vremena bizantska vojska nije imala uspješnih vojnih pohoda te je sve manje ikonoklazam bio prihvaćen kod vojnika kao ključ uspjeha. Prvenstveni problem koji bi proizašao iz vraćanja ikona je to što bi Teofil bio proglašen heretikom, njegovo ime se ne bi više službeno koristilo na primjer u datiranju. Slično se dogodilo s Lavom III. i Konstantinom V. Dugoročno bi posljedica toga bilo i moguće ne priznanje prava na prijestolje njegovom sinu Mihaelu III. Stoga je Teodora prvo odlučila u javnosti prikazati njega kao pravovjernika. Navodno se Teofil na smrti pokajao zbog svog ikonofilstva i poljubio ikonu koju je nosio Teoktist. Također kad je patrijarh Metodije na oltar u Hagia Sofiji položio popis ikonoklastičkih vladara i patrijarha Teofilovo ime je nestalo preko noći.⁶⁶ No, tek konačna odluka da vrati ikone dogodila se prema predaji nakon što je imala viziju 9. ožujka 843. u kojoj je vidjela čovjeka koji je sjedio na tronu

---

⁶⁴ J. Herrin, 2001, str. 201-202.

⁶⁵ J. Herrin, 2001., str. 217.

⁶⁶ J. Herrin, 2001, str. 203-205.

ispred ikone Krista na brončanim vratima te joj je rekao da je njezinom mužu sve oprošteno zbog njezinih molitvi.⁶⁷ Prethodno je 4. ožujka smijenjen Ivan Gramatičar te je novi patrijarh postao Metodije, a prema instrukcijama iz palače novi koncil se održao u kući Teoktista u noći 11. ožujka 843. godine, a ujutro na misu u Hagia Sofiju su svi došli držeći ikone.⁶⁸

Cijeli događaj ostao je u Carigradu, nitko od stranih poslanika ili drugih patrijaršija nije prisustvovao, nigdje u stranim izvorima se ne spominje događaj koji je označio kraj duboke vjerske krize Bizante.⁶⁹ Ikonoklazam devetog stoljeća bio je nevažan i ograničen na mali prostor Carigrada te su njegovi podražavatelji samo slijedili službenu carsku politiku. Određenog odjeka je bilo kod nekih ikonoklastičkih biskupa koji su morali odstupiti, a Metodije je navodno imao problem s njihovom zamjenom, stoga ih je vratio na pozicije i tako došao u sukob s monaštvom.⁷⁰

Trijumf ortodoksije označio je povratak velikih figurativnih mozaika u crkvama čiji su naručitelji često bili Teodora i Mihael III. Također, Teodora se odlučila obračunati s ikonoklastičkim carevima te je grobnicu Konstantina V. izbacila iz carskog mauzoleja u crkvi Sv. Apostola, a vjerojatno je ona naredila da se kosti carice Irene polože na prazno mjesto.⁷¹

---

⁶⁷ L. Garland, 2002, str. 101.

⁶⁸ J. Herrin, 2001, str. 207-208.

⁶⁹ J. Herrin, 2001, str. 210

⁷⁰ J. Herrin, 2001, str. 210

⁷¹ J. Herrin, 2001, str. 213-214.

5. Zaključak

Ikonoklastičke borbe obilježile su Bizantsko Carstvo od 730. do 843. godine. Borbe oko upotrebe ikona u vjerskom životu postale su političko oružje carevima koji su u ikonoklazmu uvidjeli način za učvršćivanje vlasti. Carstvo se podijelilo po temama na ikonoklastičke i ikonodulske što je u konačnici rezultiralo i podjelom među vojskama koje su bile glavni stup carstva. Štovanje ikona se povezivalo s božanskim gnjevom koji se odrazio na velike ratne gubitke Bizantinaca na početku 8. stoljeća te je zato vojska, a poglavito ona iz istočnih tema oštro podupirala ikonoklazam. Imajući oslonac u vojsci, car je imao čvrstu vlast, no to je dovelo do sukoba i prekida odnosa sa zapadnim svijetom, što Bizant više nikad u potpunosti nije obnovio. Brojni neistomišljenici su protjerani, a na njihova mjesta postavljani ikonoklasti odani caru. Ikonoklazam se do sredine 8. stoljeća duboko ukorijenio u Bizantu. Međutim, tradicija štovanja ikona nikada nije iskorijenjena. Ljudi su skrivali ikone, a žene s obzirom na to da su im ikone često bile jedini način za iskazivanje pobožnosti su ponekad bile ikonoduli mimo svojih muževa. Kasniji izvori nastoje ovako prikazati i carice Irenu i Teodoru. No, s obzirom da ne možemo sa sigurnošću tvrditi da je za vrijeme života njezinog muža Lava IV. Irena stvarno bila ikonodul, njezinu odluku da organizirana Sedmi ekumenski koncil 787. godine i vrati štovanje ikona bolje je pripisati tome da je to bio način da ona kao žena, regentica maloljetnog cara nađe način da učvrsti svoju vlast. Uspjela je otkloniti ikonoklastičku opoziciju iz Carigrada, na vodeća mjesta je postavila sebi odane ljude, a sinu barem do 890. godine onemogućila vladavinu. Vraćanjem ikona Irena je učinila veliki preokret u politici naspram njezinih prethodnika, zatim se ponovno povezala sa Zapadom i na taj način je osigurala svoju vlast kao regentica te uklonila svaku mogućnost za promjenom na prijestolju. Konačno je nakon samostalne vladavine njezinog sina bila prva žena koja je samostalno vladala i

nosila titulu *basileus*. U devetom stoljeću ikonoklastička potpora je znatno otpala i ostala ograničena na Carigrad zbog čega je Teodora imala puno lakši put prema konačnom ukidanju ikonoklazma. Jednostavnom promjenom patrijarha i osiguranjem da njezin ikonoklastički muž Teofil neće u budućnosti biti označen heretikom Teodora je zajedno sa svojim logotetom Teoktistom poništila ikonoklazam i vratila odredbe Sedmog ekumenskog koncila. Promjena je prošla neopaženo za razliku od onda kad je Irena to napravila i naišla na znatan otpor vojske jer tad to nije bio logičan slijed kao za vrijeme Teodore kojoj je Irena utrla put. Dvije carice i danas se štiju u Pravoslavnoj crkvi kao svetice, a 11. ožujak se slavi kao dan kad je pobijedio ortodoksni nauk, odnosno pravo da se ikone štiju i koriste u liturgiji.

7. Literatura

M. F. Azeupy, 2008, State of Emergency (700-850), *The Cambridge History of the Byzantine Empire*, Cambridge, 2008, str. 251-292

L. Brubaker, J. Haldon, 2001, *Byzantium in the Iconoclast Era, c. 680-850: The Sources*, Ashgate Publishing, 2001.

L. Garland, 2002, *Byzantine Empress; Women and Power in Byzantium 527-1204*, New York, 2002.

J. Herrin, 2001, *Women in Purple*, Princeton, 2001.

J. Herrin, 2013, *Unrivalled Influence: Women and Empire in Byzantium*, Princeton, 2013.

Hrvatska enciklopedija, 2001, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2001.

T. Odošić, 2007, Teološko iščitavanje ikone u pravoslavnoj teologiji, *Služba Božja*, vol. 47, broj 3, 2007, str. 273-298.

G. Ostrogorski, 2006, *Povijest Bizanta 324-1453*, Zagreb, 2006.

J. Snyder, 1989, *Medieval art: painting, sculpture, architecture: 4th - 14th century*, New York, 1989.

L. L. White, 2003, *The Ideology of the Feminine in Byzantine Historical Narrative: the Role of John Skylitze's „Synopsis of Histories“*, Diplomski rad, National Library of Canada, 2003.

Web izvori:

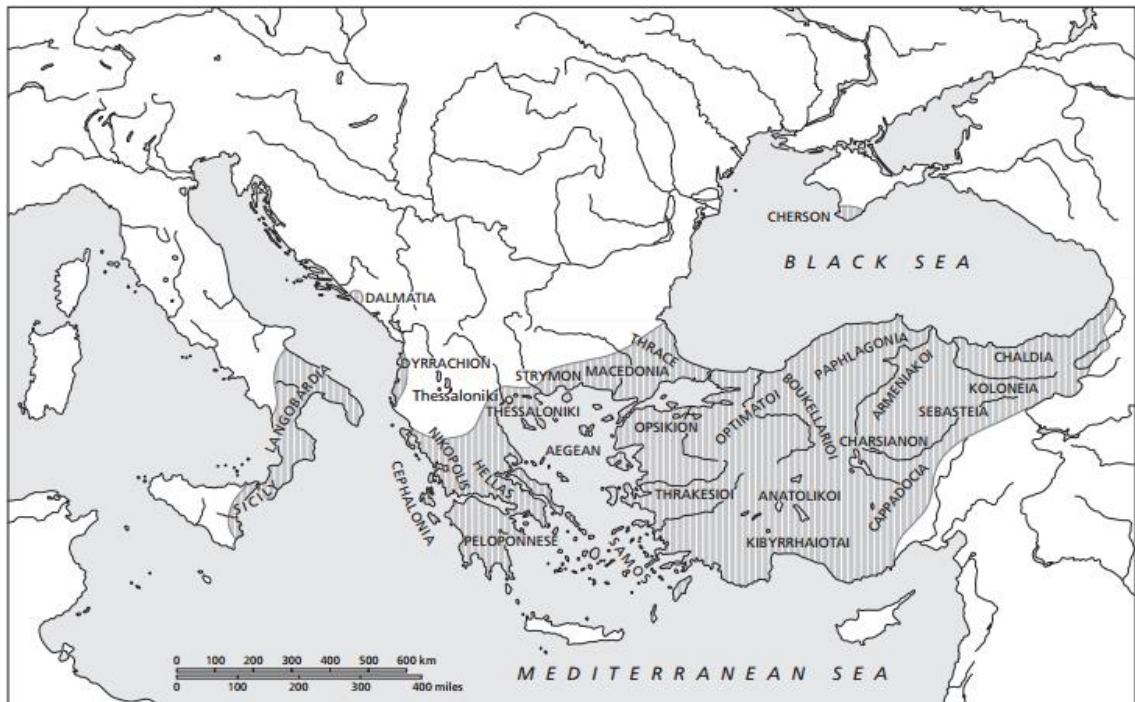
Fordham University - <https://sourcebooks.fordham.edu/source/icono-cncl754.asp>

2. kolovoza 2018.

Fordham University - <https://sourcebooks.fordham.edu/source/nicea2-dec.asp>

2. kolovoza 2018

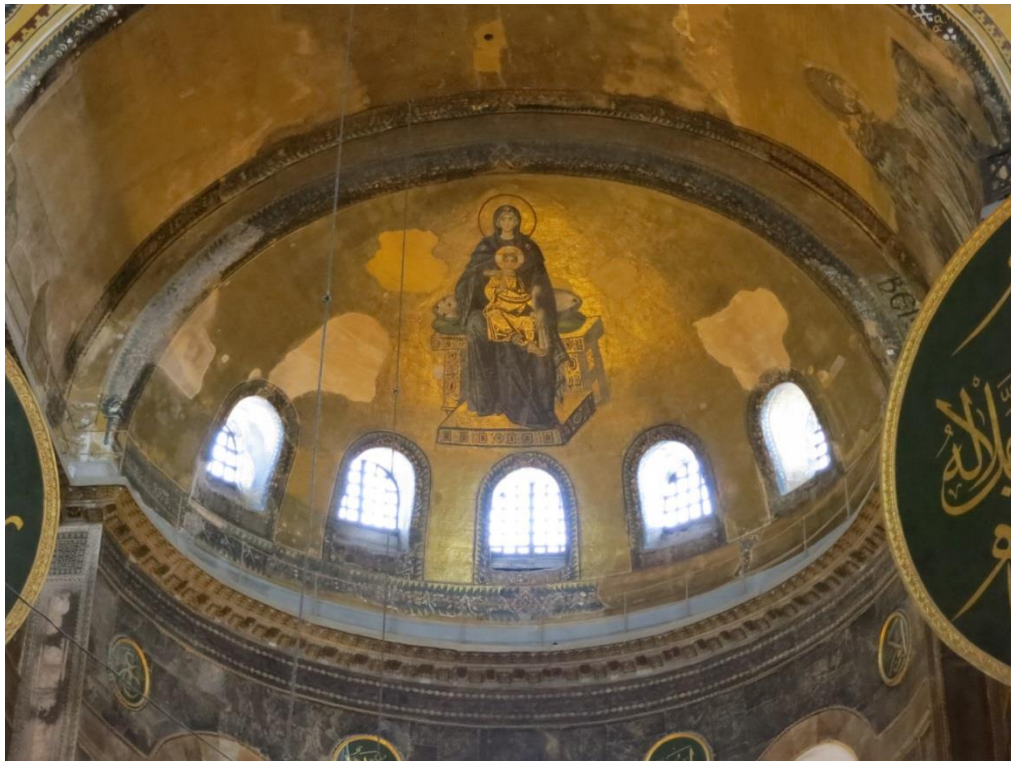
8. Prilozi

Karta 1 Teme potkraj 9. stoljeća (izvor: M. F. Azeupy, 2008, str. 263.)

Slika 1 Mozaik u apsidi Hagia Irene, Carigrad, 8. stoljeće (izvor: http://www.turkishclass.com/picture_12813?gid=1)

Slika 2 Mozaik u apsi Hagia Sofie, Carigrad, 867. godina (izvor: <https://bradhostetler.com/2018/01/01/the-apse-inscription-at-hagia-sophia/>)

Sažetak

U ovom radu predstavljen je period bizantske povijesti od 730. do 843. godine. Taj period obilježen je ikonoklastičkim borbama. Ikonoklazam je prvenstveno bio vjersko pitanje nastalo pod utjecajem monofizitstva i arapske kulture na cara Lava III. No, do sredine osmog stoljeća ikonoklazam je prerastao u društveno/politički spor koji je izazvao krizu u bizantskom društvu. Ikonoklazam je bio službena politika Carstva sve dok tu politiku nisu promijenile dvije carice Irena i Teodora. Obje su na vlast došle kao regentice maloljetnih sinova. Irena je 787., a Teodora 843. godine obnovila štovanje ikona i tako su prekinule krizu koja je trajala u Bizantu više od jednog stoljeća.

Ključne riječi: Bizant, ikonoklazam, ikonodulstvo, Irena, Teodora

Abstract

The Role of Byzantium Empresses Irene and Theodora in Repeal of Iconoclasm

In this paper I presented the period of Byzantium history from 730. until 843. This period was marked by iconoclasm. At first iconoclasm was a religious issue established under the influence of monophysitism and Arab culture on emperor Leo III. But, until the middle of eighth century it has grown into a social and political problem which has caused crises in byzantium society. Iconoclasm was the official policy of Byzantium until it was changed by two empresses Irene and Theodora. Both of them became solo rulers as regents of their underage sons. Irene in 787., and Theodora in 843. reestablished the veneration of icons and in that way they ended the crises which struck Byzantium over a century.

Key words: Byzantium, iconoclasm, iconodule, Irene, Theodora